
Oponentský posudek disertační práce
Rozvoj počáteční čtenářské gramotnosti časných čtenářů na počátku školní docházky

Autor: Mgr. Lenka Zemanová

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Radka Wildová, CSc.

Předmětem posudku je disertační práce s názvem Rozvoj počáteční čtenářské gramotnosti časných čtenářů na počátku školní docházky. Rozsah textu práce je 221 stran, s literaturou, seznamy a přílohami je celkový rozsah práce 277 stran.

1) Aktuálnost zvoleného tématu

Předkládaná disertační práce řeší závažné, a přitom bohužel poměrně opomíjené téma, neboť problematika časných čtenářů není v české odborné literatuře až na výjimky (Matějček 1997, 1999; Seidlová Málková, 2017) podrobněji zkoumána. Téma se ukazuje jako významné také v souvislosti se zatím nedostatečnou a nekoncepční podporou nadaných žáků. Více rozpracovaná podpurná opatření pro nadané žáky (do této skupiny lze časné čtenáře zahrnout), vstoupila v platnost teprve v roce 2016 Vyhláškou MŠMT č. 27/2016 SB., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných (§ 27), i ta je však, jak MŠMT explicitně uvádí, zpracována pouze jako informativní materiál bez speciální právní podpory. V témže roce také ČŠI na základě svého šetření ve školském terénu konstatovala, že „podpora vzdělávání nadaných, talentovaných a mimořádně nadaných žáků je ve školách stále v počátečním stádiu“. Vyhledávání těchto dětí a péče o systematický rozvoj jejich potenciálu v rámci školní docházky je třeba považovat za důležitý úkol našeho školství. Autorka děti nadané v oblasti čtení a čtenářství pomocí vlastního nástroje vyhledala a také popsala z hlediska různých aspektů. Proto považuji zvolené téma za vysoce aktuální.

2) Splnění cílů disertace

Autorka vymezuje základní cíl disertační práce, jímž je sledování rozvoje počáteční čtenářské gramotnosti vybraných žáků při nástupu do školy, analýza a popis faktorů souvisejících s jejich časným čtenářstvím. Vzhledem k takto široce pojatému cíli by bylo velmi vhodné rozpracovat cíl do dílčích cílů, které by umožnily strukturovaněji zaměřit pozornost výzkumu. Kladně hodnotím fakt, že stanovené výzkumné otázky pojímají problematiku z více úhlů pohledu. Přímo s osobností dítěte úzce souvisí otázky č. 1, 3, 5, na rodinné prostředí respondenta se zaměřuje otázka č. 4. Otázka č. 2 zkoumá hledisko školní praxe (zde je však

částečně souvislost i s otázkou č. 1). Diskutovat by se dalo o pořadí otázek či o vhodnosti formulace otázek č. 2 a 3, stejně jako o přesné definici pojmu *časný čtenář* – ve výzkumné otázce č. 1 je nahrazen pojmem *dítě, které přichází do školy se znalostí čtení*, který se jeví jako přílehlavější vzhledem ke způsobu výběru respondentů. V teoretické části by bylo vhodné více rozpracovat kapitoly týkající se časného čtenářství; místo kapitol obecnější povahy (2.1.–2.4.) zařadit kapitoly osvětlující výuku čtení / psaní v českém školském systému, kapitoly věnující se metodám rozvíjejícím čtenářské dovednosti či učebním materiálům sloužícím k rozvoji čtení s porozuměním.

Souhrnně lze konstatovat, že cíle práce byly splněny a všechny stanovené výzkumné otázky adekvátně zodpovězeny.

3) Zvolené metody disertace

K dosažení vytyčeného cíle, a vzhledem ke kvalitativně zaměřenému výzkumu, autorka velmi vhodně použila celé spektrum metod, které umožnily pojmout problematiku z mnoha různých úhlů pohledu. K vyhledání vzorku respondentů byl užit originální výzkumný materiál, který umožnil prostřednictvím atraktivní skupinové aktivity vyhledat děti, které nastoupily do školy se znalostí čtení. Zde byla velmi vhodně použita kombinace velkých a malých písmen. Pokud by tato metoda byla (v kombinaci s dalšími) ověřena na větším vzorku a podrobněji rozpracována, mohla by se stát efektivním diagnostickým materiálem k vyhledávání čtenářsky nadaných dětí, a to již v předškolním věku. Kladně hodnotím opakované ověření metody v následujícím školním roce.

Dobře zvolenou výzkumnou metodou, která autorce poskytla velké množství významných dat, byly opakované polostrukturované rozhovory, uskutečňované ve více úrovních respondentů, formách, časech i rozsazích. K jejich analýze byl velmi vhodně využit kódovací program MAXQDA. Kladem práce jsou i podrobné kazuistiky dětí, jejich rodičů a učitelů, orientaci čtenáře dobře podporuje logický šifrovací klíč respondentů. Oceňuji mravenčí práci autorky, která se snažila postihnout celou šíři aspektů souvisejících se zkoumanou problematikou a různými výzkumnými metodami získala obrovské množství zajímavých informací. Úskalím takto pojatých výzkumů je však tendence výzkumníka ke zdlouhavějším podrobným popisům s cílem neopomenout žádnou informaci, což mívá za následek poměrnou nepřehlednost práce. Práci by prospělo data více strukturovat, vzájemně provázat, zrevidovat jejich množství, eliminovat opakování některých informací a data pojmout více komparativně. Za inspirativní (i když částečně diskutabilní) považuji využití hry Meta Forms.

Celkově lze shrnout, že pozitivem použité metodologie prezentovaného výzkumu je pestrost zvolených metod, promyšlenější by mohly být analýzy a zpracování dat.

4) Význam výsledků práce a přínos pro společenskou praxi

Velkým kladem disertační práce je její tematické zaměření. I když práce v podstatě potvrdila již dříve zjištěná data, znovu podtrhla význam rodinného prostředí pro vývoj dítěte i souvislosti mezi kladným vztahem rodičů ke knize a zájmu jejich dětí o čtení a čtenářství. Autorka také potvrdila fakt, že dětem, které přijdou do školy již se znalostí čtení, není poskytována žádná speciální metodicky propracovaná a zacílená podpora individuálního rozvoje, která by navazovala na již zvládnuté dovednosti, učitel/ka volí přístup pouze dle svého uvážení. Otázkou (a další výzkumnou výzvou) však je, zda a do jaké míry by se v případě takovéto podpory zvyšovala čtenářská gramotnost nad rámec ostatních dětí, či zda by se počáteční náskok těchto dětí časem postupně nevytratil.

V českém prostředí vnímám absenci kontinuálního programu cíleného na rozvoj čtenářsky nadaných dětí zahrnující jak předškolní, tak základní (popř. další) vzdělávání. Tvorba takového programu (v kooperaci s MŠMT, popř. ČŠI) by mohla být podnětem pro autorku, která dvouletým mnohostranným, široce vedeným výzkumem získala množství cenných profesních i osobních zkušeností.

5) Zhodnocení formální úrovně práce

Lze shrnout, že práce v zásadě odpovídá požadavkům na díla tohoto druhu, drobné formální nedostatky (většinou typografického charakteru) nesnižují celkový význam práce.

6) Splnění podmínek kladených na tento typ práce

Vzhledem k aktuálnosti tématu, odborně zvládnuté problematice v teoretické části, šíři a pestrosti výzkumných metod a množství cenných informací doporučuji disertační práci k obhajobě.

7) K diskusi v rámci obhajoby disertační práce předkládám následující okruhy:

- 1) Které z předložených výsledků či zjištění publikovaných v disertační práci spatřuje sama autorka za stěžejní a jak by poznatky bylo možné dále odborně či pedagogicky využít?
- 2) Prosím autorku o zamyšlení se nad možnými podporami čtenářsky nadaných dětí tak, aby tato podpora byla realizovatelná za stávajících podmínek českého školství.
- 3) Prosím o komentář, zda autorka uvažuje o rozpracování metody pro vyhledávání časných čtenářů, popř. jaké úpravy stávající metody by považovala za přínosné.
- 4) Zda a jak by se změnil design výzkumu, kdyby jej autorka realizovala opakovaně?

V Liberci, 3. 9. 2021

PhDr. Věra Vykoukalová, Ph.D.